

ROBERT BOROCH

PROJEKT ICS –
KULTUROZNAWSTWO ZINTEGROWANE
ROZWAŻANIA WSTĘPNE*

1. WPROWADZENIE

Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na kwestie epistemologiczno-metodologiczne w kulturoznawstwie oraz sformułowanie wstępnego komentarza do możliwości ujęć całościowych – teorii całościowych w kulturoznawstwie.

Próba epistemologiczno-metodologicznej integracji kulturoznawstwa nie jest w polskiej literaturze przedmiotu nowa. Przypomnę w tym miejscu propozycję Jerzego Kmity odnośnie do projektu „humanistyki zintegrowanej”¹ czy propozycję Krzysztofa J. Broziego odnośnie do antropologii kultury – projekt „antropologii integralnej”².

HUMANISTYKA ZINTEGROWANA. Mateusz Bonecki, komentując myśl Kmity, zauważa, że „problem integracji badań humanistycznych postawić można dwojako: albo nauki humanistyczne stanowią jedność ze względu na

Dr ROBERT BOROCH – adiunkt Katedry Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej, Wydział Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego; adres do korespondencji: ul. Szturmowa 4, 02-678 Warszawa; e-mail: rboroch@uw.edu.pl

* Składam podziękowanie Recenzentom, których cenne uwagi wpłynęły na ostateczną wersję artykułu.

¹ Zob. Mateusz BONECKI. «Sensemaking» – wiedza i kultura organizacji w świetle humanistyki zintegrowanej. „Filo-Sofija” 2012/2013 nr 18 s. 49-69; TENŻE. Jerzy Kmita – Interpretacja humanistyczna i społeczno-regulacyjna koncepcja kultury. „Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna” 1:2012 nr 2 s. 178-198; Jerzy KMITA. *Konieczne serio ironisty*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2007.

² Zob. *Antropologia Integralna. W kręgu myśli filozoficzno-kulturoznawczej Krzysztofa J. Broziego*. Red. Bogumiła Truchlińska, Andrzej Radomski. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 2008.

przedmiot swoich zainteresowań, albo też posługują się one jedną metodą badawczą. W przypadku pierwszym mówimy o integracji przedmiotowej; w przypadku drugim – o integracji metodologicznej”³. Propozycja Kmita koncentruje się wokół integracji metodologicznej⁴. Bonecki zauważa też, że humanistyka posługuje się „specyficzną metodą wyjaśniania”, którą Kmita nazywa „interpretacją humanistyczną”⁵.

ANTROPOLOGIA INTEGRALNA (I). Propozycja Broziego stanowi propozycję łączącą, jak zauważa Andrzej Radomski: a) hipotetyzm, b) relatywizm oraz c) probabilizm⁶ – antropologia integralna w ujęciu Broziego miała łączyć metody badawcze historii, filozofii i antropologii społecznej. Projekt ten nie został zrealizowany.

ANTROPOLOGIA INTEGRALNA (II). Piotr Stanisław Mazur posługuje się terminem „antropologia integralna” w stosunku do teorii kultury Mieczysława A. Krapca⁷.

Próby integrowania wiedzy nie są w humanistyce czymś nowym. Były one zazwyczaj ukierunkowane na wyjście poza akademicko ugruntowane dyscypliny wiedzy w celu stworzenia nowych możliwości badawczych. Wysiłki badaczy zmierzały w kierunku opracowania korpusu tekstowego⁸ oraz specjalistycznego języka, co mogłoby być podstawą wypracowania nowego paradygmatu.

W moim przekonaniu osiągnięcie wyżej zarysowanych celów powinno być możliwe w ramach projektu, który tu na próbę nazwę „kulturoznawstwem zintegrowanym” – w skrócie: Projekt ICS (ang. Integrated Cultural Studies Project, ICS Project).

2. TRUDNOŚCI DEFINICYJNE: „KULTUROZNAWSTWO”

Problemy związane z właściwym rozumieniem nazwy kulturoznawstwo mają trzy przyczyny: 1) przyczynę z wyjątkową, związaną z instytucjonalnym charakterem nauki jako narzędzia utrwalającego i dystrybuującego

³ M. BONECKI. «Sensemaking» – *wiedza i kultura organizacji* s. 52.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże.

⁶ Andrzej RADOMSKI. *Antropologia jako nauka. Krzysztofa Jarosława Broziego koncepcja standardu kulturowego w badaniach kulturoznawczych*. W: *Antropologia Integralna* s. 60.

⁷ Henryk MAJKRZAK. *Antropologia integralna w Sumie Teologicznej św. Tomasza z Akwinu*. Kraków: Wydawnictwo „Spes” 2011.

⁸ Warto zwrócić uwagę na pracę: *Kulturologia polska XX wieku*. Red. Grzegorz Godlewski, Andrzej Kołakowski, Joanna Kubicka, Paweł Majewski, Andrzej Mencwel, Paweł Rodak, Małgorzata Szpakowska. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2013.

czego wiedzę; 2) przyczynę ideologiczną, wpływającą na takie a nie inne wybory metody czy kierunki interpretacji (także „interpretacji humanistycznej” w rozumieniu Kmity), określone światopoglądem konkretnego badacza⁹; oraz 3) przyczynę popularności/mody, która dotyczy tego, co jest przez większość badaczy uznawane za wzór do naśladowania i rozpowszechniania, np. mody lub trendy badawcze, sposoby rozwiązywania lub projektowania kwestii badawczych itd.

Wymienione wyżej problemy skutkują poważnymi reperkusjami w kwestiach epistemologicznych i metodologicznych. Zauważmy, że podobne lub takie same implementacje metodyczne czy metodologiczne posiadają w ramach kulturoznawstwa różne nazwy¹⁰, dlatego potrzebne jest w tej kwestii analityczne uporządkowanie w celu wyeliminowania dowolności oraz wprowadzenie pragmatycznego kontrolowania przyrostu wiedzy. W tym celu proponuję rozpoczęcie dyskusji o metodologii kulturoznawstwa w ramach projektu ICS.

Cele projektu ICS są dwa: formalny i praktyczny:

CEL FORMALNY:

1. Stworzenie reprezentacji wiedzy z indeksem $KULTURA: KR_{KULTURA}$ ¹¹;
2. Opracowanie metody indeksowania reprezentacji wiedzy $KR_{KULTURA}$;

CEL PRAKTYCZNY:

1. Terminologiczne i metodologiczne uporządkowanie wiedzy, pozwalające na wyodrębnienie elementów wspólnych z takich dyscyplin, jak: kulturo-

⁹ Zob. John CRESWELL. *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*. Przeł. Joanna Gilewicz. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2013 s. 31-36.

¹⁰ Na przykład niemieckie *Kulturwissenschaft* jest złożeniem *Kultur* oraz *Wissenschaft*. *Kultur* znaczy tyle, co ‘kultura, oświata, ogłada’, natomiast *Wissenschaft* – ‘nauka, wiedza, umiejętność’. Stefan Bednarek rozumie *Kulturwissenschaften* jako nauki humanistyczne (zob. Stefan BEDNAREK. *Kultura jako przedmiot poznania. O statusie Kulturoznawstwa jako odrębnej dyscypliny naukowej*. W: *O naturze i kulturze*. Red. Jan Mozrzyms. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2005).

¹¹ Ang. *Knowledge representation*, KR. Reprezentację wiedzy rozumiem jako zbiór informacji powiązanych relacjami semantycznymi, tworzony w konkretnym celu. Zob. Robert BORCH. *Formalna Analiza Konceptualna (FCA) w badaniach kulturoznawczych — model analizy obiektu N: prowincjonalizm*. W: *Prowincjonalizm w kulturze europejskiej*. Red. Bożena Płonka-Syroka, Kaja Marchel. Wrocław 2010, s. 21–46. W artykule został pominięty problem hipostaz w humanistyce, którym wiele miejsca poświęcił Tadeusz Kotarbiński (Tadeusz KOTARBIŃSKI. *Humanistyka bez hipostaz. Próba eliminacji hipostaz ze świata pojęć nauk*. W: *Wybór pism*. T. 2: *Myśli o myśleniu*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1958 s. 161-182, por. także: TENŻE, *Fazy rozwojowe konkretyzmu*. „Studia Filozoficzne” 1958 nr 4 (7) s. 3-13; TENŻE, *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*. Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum 1961.

znawstwo – kulturologia – antropologia społeczna – socjologia kultury – semiotyka kultury – semiotyka antropologiczna itd.;

2. Oderwanie opisu kultury od zaangażowania ideologiczno-propagandowego;

3. Standaryzacja metod poznania w ramach kulturoznawstwa¹²;

4. Opracowanie bazy wiedzy (np. w postaci korpusu tekstowego), która byłaby na tyle funkcjonalna by mogła stanowić punkt wyjścia do ustanowienia „kulturoznawczej aksjomatyki”.

Projekt ICS nie jest w literaturze przedmiotu pierwszą próbą „naukowego umocowania” czy też obrony „naukowej niezależności” kulturoznawstwa jako dyscypliny uniwersyteckiej, co omówię w kolejnych punktach.

3. STATUS AKADEMICKI KULTUROZNAWSTWA

Jacek Sójka¹³ zauważa, że w 2003 r. kulturoznawstwo zostało wpisane na listę polskich dyscyplin naukowych¹⁴, co jego zdaniem formalnie potwierdza status uniwersytecki¹⁵. Sójka zwraca uwagę także na podstawy teoretyczne kulturoznawstwa, reprezentowane przez tzw. szkołę wrocławską oraz tzw. szkołę poznańską. Zdaniem Sójki to właśnie te dwa ośrodki wspierają formalny czy teoretyczny rozwój kulturoznawstwa, ułatwiając tym samym funkcjonowanie towarzystw naukowych (Polskie Towarzystwo Kulturoznawcze, Komitet Nauk o Kulturze PAN czy projekt Kulturologia

¹² Pojawia się tu problem dotyczący rozróżnienia między wiedzą i nauką. W tym miejscu zmuszony jestem odesłać czytelnika do literatury przedmiotu (zob. Jarosław ROKICKI. *Kulturoznawstwo jako wiedza: przedmiot, metoda, instytucje*. W: *Tożsamość Kulturoznawstwa*. Red. Andrzej Pankowicz, Jerzy Rokicki, Paweł Plichta. Kraków 2008, s. 25-33; Stefan BEDNAREK. *Kultura jako przedmiot poznania. O statusie Kulturoznawstwa jako odrębnej dyscypliny naukowej*. W: *O naturze i kulturze*. Red. Jan Mozrzyk. Wrocław 2005, s. 11-17; *Kulturoznawstwo. Dyscyplina bez dyscypliny?*. Red. Wojciech J. Burszta, Michał Januszkiewicz. Warszawa: Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej „Academica” 2010; *Tożsamość Kulturoznawstwa*; Andrzej MENCWEL. *O pojęciu kultury*. „Przegląd Filozoficzno-Literacki” 2007 nr 1 s. 71-79; Marian GOLKA. *Socjologia kultury*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar 2007; *Przedmiot i funkcje teorii kultury. Materiały konferencji naukowej*. Red. Stanisław Pietraszko. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 1982; Andrzej L. ZACHARIASZ. *Kultura. Jej status i poznanie. Wprowadzenie do relatywistycznej teorii kultury*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego 2007).

¹³ Jacek SÓJKA. *Kulturoznawstwo. Od znawstwa do dyscypliny naukowej*. „Nauka” 2005 nr 4 s. 97-116.

¹⁴ Tamże s. 97-98.

¹⁵ Tamże s. 113.

Polska¹⁶) itd. Stanowisko Sójki dotyczy instytucjonalnego wymiaru pozyskiwania i utrwalania wiedzy, a także jej dystrybucji (obiegu), co potwierdza jedynie konieczność formalnego jej zarządzania (ang. *knowledge ecology*¹⁷).

Inny badacz, Stefan Bednarek¹⁸, argumentuje, że kulturoznawstwo jest odrębną od antropologii społecznej, antropologii filozoficznej, socjologii kultury, etnografii itd. dyscypliną naukową, która bada zjawiska kultury oraz kulturę za pomocą specyficznych metod badawczych¹⁹. Bednarek jednak owych metod satysfakcjonująco nie omawia, zamiast tego powołuje się na pracę amerykańskich antropologów społecznych Alfreda L. Kroebera i Clyde'a Kluckhohna *Culture. A Critical Review of Concepts and Definitions*²⁰ jako podstawy teoretycznej w odniesieniu do sposobów rozumienia nazwy kultura²¹.

Zarówno stanowisko Sójki, jak i Bednarka podkreśla niezależność kulturoznawstwa w sferze instytucjonalnej oraz epistemologiczno-metodologicznej.

4. INTEGRACJA METOD BADAWCZYCH W RAMACH PROJEKTU ICS

Próby integrowania metod badawczych w ramach kulturoznawstwa na gruncie polskim podzielę na: a) próby immanentne, czyli takie, w których badacze, nie formułując założeń teoretycznych, dążyli do połączenia różnych metod badawczych w celu adekwatnego oglądu przedmiotu; oraz b) próby sformułowane, czyli takie, w których badacze proponują jakąś „procedurę badawczą”; c) próby instytucjonalne – tworzenie instytucji badawczych.

¹⁶ Zob. <http://www.kulturologia.uw.edu.pl/> (dostęp 29.01.2015).

¹⁷ Ekologia wiedzy odnosi się do takich zagadnień jak: a) tworzenie wiedzy; b) dystrybucja wiedzy; c) utrwalanie wiedzy.

¹⁸ J. SÓJKA, *Kulturoznawstwo...* s. 113.

¹⁹ Warto w tym miejscu wymienić inne dyscypliny zajmujące się kulturą: kulturologia (Leslie White), semiologia (Ferdinand de Saussure, Roland Barthes) oraz semiotyka kultury (Jurij Łotman, Boris Uspienski, Umberto Eco).

²⁰ Alfred L. KROEBER, Clyde KLUCKHOHN. *Culture. A Critical Review of Concepts and Definitions. Assistance of Wayne Untereiner*, appendings by Alfred G. Meyer, Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology. Harvard University. Vol. XLVII. No. 1. Cambridge, MA 1952. Zob. Robert BOROCH. *Kultura w systematyce Alfreda L. Kroebera i Clyde'a Kluckhohna*. Warszawa: BEL Studio 2013.

²¹ Wspomniana wyżej praca Kroebera i Kluckhohna stała się w polskiej refleksji o kulturze jedną z pozycji kanonicznych, mimo że nie została w całości przetłumaczona na język polski. Więcej na ten temat w książce R. BOROCH. *Kultura w systematyce Alfreda L. Kroebera i Clyde'a Kluckhohna*.

Do prób immanentnych można zaliczyć na przykład prace Jerzego Faryno (lata 70. i 80. XX wieku)²²; do sformułowanych – np. „humanistyka zintegrowana” Kmity czy „antropologia integralna” Broziego; do prób instytucjonalnych zaliczyłbym tworzenie katedr lub instytutów (np. Zakład Antropologii Kulturowej utworzony 1 stycznia 1992 r. przy Instytucie Filozofii UMCS w Lublinie²³).

Próby integrowania metod badawczych w ramach projektu ICS powinny mieć charakter interdyscyplinarny zarówno w wymiarze przedmiotowym, jak i metodologicznym, jednak przy zachowaniu metodologicznego rygoru.

5. BADANIA INTERDYSCYPLINARNE (ANG. INTERDISCIPLINARY STUDIES) I BADANIA NAD INTERDYSCYPLINARNOŚCIĄ (ANG. STUDIES OF INTERDISCIPLINARITY)

5.1. ANGIELSKA JEDNOSTKA LEKSYKALNA „INTERDISCIPLINARY”

Pod względem budowy słowotwórczej jednostka leksykalna²⁴ *interdisciplinary* (pol. interdyscyplinarność) odnosi się do tego, co „znajduje się”

²² Zob. *Motywika i mitologemika XX wieku. IV – Мотивика и мифологемика XX века. IV: Semiotyka środków łączności – Семиотика средств связи. Międzynarodowa Konferencja Naukowa – Международная Научная Конференция. IS PAN, Warszawa 6–8 XII 2001. Tezy referatów – Тезисы докладов*, Warszawa 2001; „*Studia Litteraria Polono-Slavica*” 5, Warszawa 2000; „*Studia Litteraria Polono-Slavica*”, 6: *Morbus, medicamentum et sanus (Choroba, lek i zdrowie – Болезнь, лекарство и здоровье – Illness, medicine and health)*, Warszawa 2001 [wspólnie z Romanem Bobrykiem].

²³ Za: Ewa GŁĄŻEWSKA. *Krzysztof Jarosław Brozi jako popularyzator antropologii kulturowej*. W: *Antropologia integralna* s. 43.

²⁴ Pojęcie „jednostki leksykalnej” zostało wprowadzone do językoznawstwa przez Andrzeja Bogusławskiego w 1976 r. w pracy *O zasadach rejestracji jednostek języka*. „*Poradnik językowy*” 1976 z. 8 s. 356-364 (za Adamem BEDNAREK. *O „a więc” rozważania semantyczne*. „*Acta Universitatis Nicolai Copernici. Filologia Polska XXXIX. Nauki Humanistyczno-Społeczne*”. Zeszyt 174. Toruń 1987 s. 3).

Maciej Grochowski pojęcie jednostki leksykalnej modyfikuje: „Przez jednostkę leksykalną rozumiem dowolny ciąg elementów diakrytycznych (z przerwami lub bez) mający znaczenie globalne, czyli ciąg niepodzielny semantycznie na takie podciągi znaczące, które byłyby elementami klas substytucyjnych niezamkniętych. Klasa substytucyjnie niezamknięta to taka klasa, której elementy podlegają operacji wzajemnego zastępowania i która może być – z semantycznego punktu widzenia – scharakteryzowana ogólnie (może być nazwana). Klasa substytucyjnie zamknięta natomiast to w opozycji do niej klasa, której nie da się opisać w żaden inny sposób niż poprzez wyliczenie tworzących ją elementów. Jeżeli dana jednostka leksykalna wyznacza pozycje (miejsca) walencyjne dla elementów klas substytucyjnych niezamkniętych, to pozycje te są również częś-

między (*inter-*) różnymi dyscyplinami (*-disciplinary*)²⁵. Jednostka „interdisciplinary” jest przymiotnikiem; w roli rzeczownika występuje w lekcji [interdisciplinarity]; znaczenie jednostek „interdisciplinary” i „interdisciplinarity” podawane przez Oxford English Dictionary jest następujące:

- w znaczeniu przymiotnikowym – „interdisciplinary”: „of or pertaining to two or more disciplines or branches of learning; contributing to or benefiting from two or more disciplines”²⁶.
- w znaczeniu rzeczownikowym – „interdisciplinarity”: „The quality, fact, or condition of being interdisciplinary”²⁷.

Według słownika *Webster Dictionary* pierwsze rejestrowane w języku angielskim użycie jednostki leksykalnej w lekcji [interdisciplinary] pochodzi z 1926 r.²⁸. Słownik ten nie podaje jednak źródła, które pozwoliłoby na weryfikację tej informacji. Źródło możemy znaleźć w artykule Roberta Frank *Interdisciplinary: The First Half Century*²⁹. Frank podaje³⁰, że na posiedzeniu Social Science Research Council (SSRC³¹) 30 września 1926 r., które odbyło się w Hanoverze (New Hampshire), Robert Sessions Woodworth (1869-1962), psycholog z Uniwersytetu Columbia, nakreślając obszar badań SSRC, posłużył się jednostką leksykalną w lekcji [interdisciplinary]:

There is a certain limitation in the fact that we are an assembly of several disciplines, and in our official statements again it is expressed that we shall attempt to foster research which brings in more than one discipline. There would be no

ciami tej jednostki”. Maciej GROCHOWSKI. *Polifunkcyjność jednostek leksykalnych i ich homoniemia*. „Prace Filologiczne” 39:1985. (za A. BEDNAREK. *O “a więc” rozważania semantyczne* s. 3).

Słowo „lekcja” znaczy dosłownie „w brzmieniu”; w kontekście tekstologicznym słowo „lekcja” jest terminem i znaczy tyle, co wybór wariantu.

²⁵ Łacińskie *inter*: o miejscu – ‘pomiędzy, między, wśród’, o czasie – ‘między, podczas, wśród’.

²⁶ Źródło: <http://www.oed.com/view/Entry/97720?redirectedFrom=Interdisciplinary+#eid> (dostęp 29.01.2015).

²⁷ Źródło: <http://www.oed.com/view/Entry/97720?redirectedFrom=interdisciplinarity#eid258775> (dostęp 29.01.2015).

²⁸ Źródło: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/interdisciplinary> (dostęp 29.01.2015).

²⁹ Roberta Frank.: *Interdisciplinary: The First Half Century*. „Items” 1988 No. 40 s. 140–151. http://www.units.muohio.edu/aisorg/pubs/issues/6_frank.pdf (dostęp 29.01.2015); więcej na ten temat zob. Julie KLEIN THOMPSON. *Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice*. Detroit: Wayne State University Press 1990; Allen F. REPKO, William H. NEWELL, Rick Szostak. *Case Studies in Interdisciplinary Research*. Thousand Oaks: SAGE Publications 2012.

³⁰ *Co-operative Research*. Washington, D.C.: The Brookings Institution 1931 s. 67 (za: R. FRANK. *Interdisciplinary* s. 147).

³¹ Zob. <http://www.ssrc.org/about/> (dostęp 29.01.2015); zob. też Donald FISHER. *Fundamental development of the social sciences: Rockefeller philanthropy and the United States social science research council*. Ann Arbor: University of Michigan Press 1993.

other body, unless we assume that the function ourselves, changed with the duty of considering where the best chance were for coordinated or interdisciplinary work³².

Z kolei *Oxford English Dictionary* wskazuje, że jednostka leksykalna w lekcji [interdisciplinary] została użyta po raz pierwszy w roku 1937:

1937 *Journal of Educational Sociology*, Dec. 251: Programs of study submitted should provide [...] for training of an interdisciplinary nature³³.

5.2. POLSKA JEDNOSTKA LEKSYKALNA „INTERDYSCYPLINARNOŚĆ”

Polska jednostka leksykalna w lekcji [interdyscyplinary] powstała jako hybrydowa adaptacja przekładowa³⁴ angielskiej jednostki „interdisciplinary”³⁵. Znaczenie słownikowe jednostki polskiej jest tożsame zakresowo z definicją angielską³⁶: [interdyscyplinary]: a) dotyczący dwu lub więcej dyscyplin naukowych; b) korzystający z dorobku kilku nauk; c) złożony z naukowców reprezentujących różne gałęzie wiedzy³⁷.

W języku polskim jednostka leksykalna „interdyscyplinarność” występuje jako przymiotnik (badania interdyscyplinarne) oraz jako rzeczownik (interdyscyplinarność kulturoznawstwa³⁸).

³² Za: R. FRANK, *Interdisciplinary*, s. 140. Podkreślenie moje – R.B.

³³ Źródło: <http://www.oed.com/view/Entry/97720?redirectedFrom=interdisciplinary#eid> (dostęp 29.01.2015). Podkreślenie moje – R.B.

³⁴ Hybrydowa adaptacja przekładowa (określenie R.B.) – przez określenie to rozumiem taką strategię przekładową, która polega na częściowym naśladowaniu w grafii i fonetyce jednostki leksykalnej języka wyjściowego w celu otrzymania konkretnej jednostki leksykalnej w języku docelowym; także odejście od naśladowania graficzno-fonetycznego na rzecz znaczenia niejednokrotnie skutkuje pomyłkami.

³⁵ Zob. R. FRANK. *Interdisciplinary* s. 73-78; zob. J. KLEIN THOMPSON. *Interdisciplinarity; Transdisciplinarity. Theory and Practice*. Red. Basarab Nicolescu. New York: Hampton Press 2008; Joe MORAN. *Interdisciplinarity*. London: Routledge 2010; Adam OLIVER. *Perspectives on the importance of interdisciplinarity*. „Health economics, Policy, and Law” 8:2013 No. 3 s. 385-386; Stephen BOCKING. *Science without Boundaries: Interdisciplinarity in Research, Society, and Politics*. „Global Environmental Politics” 13:2013 No. 2 s. 154-159.

³⁶ Pomijam tu określenie w lekcji [nauk] oraz w lekcji [wiedzy]; jednostki te, co wynika z kontekstu owej definicji, są w relacji synonimicznej, co jest nieporozumieniem, ponieważ głównym celem interdyscyplinarności jest zdobycie wiedzy, a nie tworzenie dyscyplin naukowych samych w sobie.

³⁷ *Słownik języka polskiego*. Red. Mieczysław Szymczak. T. 1. Warszawa: PWN 1978 s. 798-799; *Słownik języka polskiego*. Red. Witold Doroszewski. T. 3. Warszawa 1961; nie rejestruje jednostek „interdyscyplinary” i „interdyscyplinarność”.

³⁸ Por. *Słownik języka polskiego*. Warszawa 2002; *Uniwersalny słownik języka polskiego wersja 2.0*. Warszawa 2008, hasła: interdyscyplinarność; interdyscyplinary.

Zarówno polskie, jak i angielskie definicje słownikowe jednostki leksykalnej w lekcji [interdyscyplinarność] nie wzbudzają formalnych zastrzeżeń; wątpliwości pojawiają się wtedy, gdy zastanowimy się nad: (a) faktycznymi oczekiwaniami badaczy względem interdyscyplinarności jako metody poznania oraz przyczyn (b) wysokiego stopnia jej eklektyzmu.

5.3. INTERDYSCYPLINARNOŚCI – ZAGADNIENIA TEORETYCZNE

Dyskusje o interdyscyplinarności prowadzone są w anglojęzycznej literaturze przedmiotu od lat trzydziestych XX wieku. Początkowo dotyczyły one charakteru studiów uniwersyteckich w ramach nauk społecznych. Przełom lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku zaowocował zmianą w rozumieniu interdyscyplinarności w humanistyce. Owa zmiana polegała przede wszystkim na podejmowaniu prób stworzenia nowego języka opisu oraz metod opisu, co wiązało się z formalnym ukonstytuowaniem nowych dyscyplin wiedzy. Propozycję taką zgłaszał m.in. Roland Barthes³⁹.

Lata dziewięćdziesiąte XX wieku przyniosły nieco inne spojrzenie na zagadnienie interdyscyplinarności. Geoffrey Bennington w pracy⁴⁰ *'Inter'* zauważa, że problem w zasadzie dotyczył komunikowania się między dyscyplinami w sprawie metod badawczych.

Inny badacz, Allen F. Repko w książce *Interdisciplinary Research: Process and Theory*⁴¹ odnosi się do symbolicznej i powszechnie rozumianej (ang. *intelligible* – 'łatwy do zrozumienia') przestrzeni, w której następuje „poznawczy spór” (ang. *contested space*)⁴², co zdaniem Repko stanowi bezsprzecznie o wartości poznawczej interdyscyplinarności jako metody.

Innymi słowy, interdyscyplinarność jest pewną „praktyką badawczą”, co należy rozumieć w dwojaki sposób: po pierwsze, jako immanentną praktykę strukturyzowania i hierarchizowania wiedzy⁴³; po drugie, jako praktykę badawczą niemieszczącą się w ramach danej tradycji akademickiej⁴⁴. W pierw-

³⁹ J. KLEIN THOMPSON, *Interdisciplinarity* s. 16.

⁴⁰ Geoffrey BENNINGTON, *'Inter'*. W: *Post-Theory: New Directions in Criticism*. Red. Martin McQuillan, Graeme Macdonald, Robin Purves, Stephen Thomson. Edinburgh: Edinburgh University Press 1999 s. 103–119 (za: J. KLEIN THOMPSON, *Interdisciplinarity* s. 16).

⁴¹ Allen F. REPKO. *Interdisciplinary Research: Process and Theory*. Los Angeles: SAGE Publication 2012; zob. też A.F. Repko [et. al.]. *Case Studies*.

⁴² A.F. REPKO. *Interdisciplinary Research* s. 7.

⁴³ Zdaniem Julie Klein Thompson strukturyzowanie i hierarchizowanie wiedzy przez Arystotelesa jest przejawem szczególnej praktyki, którą wiek XX nazwał interdyscyplinarnością. Zob. J. KLEIN THOMPSON. *Interdisciplinarity* s. 3.

⁴⁴ Roland BARTHES. *Image-Music-Text*. Przeł. Stephen Heath. London: Hill and Wang 1977, s. 155 (za: J. KLEIN THOMPSON. *Interdisciplinarity* s. 15).

szym wypadku praktykę strukturyzowania i hierarchizowania wiedzy w literaturze przedmiotu nazywa się badaniami interdyscyplinarnymi (ang. *interdisciplinary studies*). W drugim zaś wypadku mamy do czynienia z badaniami nad samą interdyscyplinarnością (ang. *studies of interdisciplinarity*).

Odnoszę jednak wrażenie, że interdyscyplinarność w rozumieniu potocznym stała się dla kulturoznawstwa „wytrychem poznawczym”, który łączy to, co w ugruntowanych tradycją akademicką obszarach wiedzy jest nieakceptowane z różnych powodów.

Trudno oceniać interdyscyplinarność jednoznacznie negatywnie czy pozytywnie; wręcz przeciwnie – „wytrych poznawczy” wprowadza z jednej strony do akademickich dyskusji inne spojrzenie na takie to a takie problemy badawcze, z drugiej zaś strony pozwala na terminologiczną dowolność, uzależnioną jedynie od indywidualnych preferencji badaczy.

W kontekście interdyscyplinarności zasadne wydaje się poruszenie następujących zagadnień:

1. Czy interdyscyplinarność jest procesem, w wyniku którego zostaje ustanowiona nowa wiedza?
2. Czy interdyscyplinarność jest procedurą łączenia dyscyplin wiedzy?
3. Czy interdyscyplinarność jest procedurą łączenia metod poznawczych?
4. Czy interdyscyplinarność to procedura selektywna, która interesuje się tylko tym, co można poddać oglądowi z różnych, czasem odmiennych, perspektyw?

5.4. METODYCZNO-METODOLOGICZNY RYGOR KULTUROZNAWSTWA

Zaryzykuję stwierdzenie, że dążenie do rygoru metodyczno-metodologicznego w kulturoznawstwie przejawia się zasadniczo w „naśladowaniu nauk ścisłych” w rozumieniu angielskim *sciences* w zakresie pozyskiwania danych oraz konstruowania na ich podstawie formalnych opisów z użyciem terminów np. teorii mnogości. Przykładem niewłaściwych praktyk badawczych kulturoznawstwa jest dążenie do: 1) sposobu empirycznego gromadzenia danych – ilościowe pozyskiwanie danych możliwych do analizy statystycznej, ilościowej, jakościowej czy mieszanej, głównie metodą ankietową; a także 2) sposobu testowania tez/hipotez – traktowanie jednostkowego faktu jako warunku wystarczającego do sformułowania konkretnej tezy. Dlatego w tym miejscu chciałbym zwrócić uwagę na następujące problemy, które powinny w ramach projektu ICS być wzięte pod uwagę:

POZYSKIWANIE DANYCH – racjonalne sposoby pozyskiwania „danych kulturowych” oraz ich formalnego opisu; innymi słowy, konieczne jest szczegółowe zaprojektowanie ścieżki ich pozyskania; to zaś z kolei oznacza konieczność akceptacji tego, że w dużej mierze „dane kulturowe” są projektowane a nieobserwowane;

POWTARZALNOŚĆ – w wypadku pewnych zjawisk społecznych jest ona trudna do osiągnięcia albo w ogóle niemożliwa, ponieważ wszelkie ustalenia „natury kulturowej” mają charakter tymczasowy i są uzależnione przede wszystkim od zgody powszechnej; jako przykład podam badania nad tożsamością, narodowością, etnicznością, nacjonalizmem, itd. oraz konotacje ideologiczne związane z tymi kategoriami.

Powyższe punkty nie wyczerpują tematu dyskusji nad projektem ICS.

6. MIEJSCE KULTUROZNAWSTWA W TYPOLOGII NAUK

Zwyczajowa (resp. potoczny) typologia nauk bazuje na kalce przekładowej z języka angielskiego: *science* – „nauki ścisłe” i *humanities* – „nauki humanistyczne” (sic! zamiast „humanistyka”). Tradycyjna typologia nauk: (a) nauki formalne – logika i matematyka oraz (b) nauki empiryczne – przyrodnicze i społeczne (humanistyczne)⁴⁵ w odniesieniu do kulturoznawstwa jest nieadekwatna⁴⁶. Zastrzeżenia wzbudza próba przesadnego łączenia kulturoznawstwa z empiryzmem, podczas gdy przedmiot poznania – kultura – empiryzmowi się wymyka; dlatego konieczna jest redefinicja naukowości kulturoznawstwa z uwzględnieniem np. konwencjonalizmu w rozumieniu Henri Poincarégo⁴⁷.

7. PODSUMOWANIE

Reasumując, uważam, że warto podjąć próbę metodologicznego uporządkowania polskiego kulturoznawstwa w zakresie uwzględniającym specyfikę przedmiotu badań, jakim jest kultura (czy procesy kulturotwórcze). Wiąże się to z ponownym określeniem statusu kulturoznawstwa zarówno instytu-

⁴⁵ Zob. Jan SUCH, Małgorzata SZCZEŚNIAK. *Filozofia nauki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2000 s. 54-55.

⁴⁶ Zob. Adam GROBLER. *Metodologia nauk*. Kraków: Aureus, Znak 2006 s. 222-239.

⁴⁷ Henri Poincaré w pracy *La science et l'hypothèse* (1902) twierdzi, że formułowanie hipotez oraz definiowanie w pierwszej kolejności polega na uznaniu, jako wartości odniesienia, jakiegoś paradygmatu – konwencji, umowy itd.

cjonalnego, jak i epistemologiczno-metodologicznego, zwłaszcza w świetle pojawiających się w polskim kulturoznawczym dyskursie akademickim innych dyscyplin wiedzy. Przykładem nowych dyscyplin wiedzy, które mają wpływ na polską myśl kulturoznawczą są np. elementy metodologii semiotyki antropologicznej czy antropologii Europy Środkowo-Wschodniej.

BIBLIOGRAFIA

- Antropologia Integralna. W kręgu myśli filozoficzno-kulturoznawczej Krzysztofa J. Broziego. Red. Bogumiła Truchlińska, Andrzej Radomski. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 2008.
- BARTHES Roland: *Image-Music-Text*. Przeł. Stephen Heath. Londyn: Hill and Wang 1977.
- BEDNAREK Adam: O „a więc” rozważania semantyczne. „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Filologia Polska XXXIX. Nauki Humanistyczno-Społeczne”. Zeszyt 174. Toruń 1987 s. 3-26.
- BEDNAREK Stefan: Kultura jako przedmiot poznania. O statusie Kulturoznawstwa jako odrębnej dyscypliny naukowej. W: *O naturze i kulturze*. Red. Jan Mozrzyk. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2005, s. 11–17.
- BENNINGTON Geoffrey: ‘Inter’. W: *Post-Theory: New Directions in Criticism*. Red. Martin McQuillan, Graeme Macdonald, Robin Purves, Stephen Thomson. Edinburgh: Edinburgh University Press 1999 s. 103-119.
- BOCKING Stephen: *Science without Boundaries: Interdisciplinarity in Research, Society, and Politics*. „Global Environmental Politics” 13:2013 No. 2, s. 154-159.
- BONECKI Mateusz: «Sensemaking» – wiedza i kultura organizacji w świetle humanistyki zintegrowanej. „Filo-Sofija” 2012/2013 nr 18 s. 49-69.
- BONECKI Mateusz: Jerzy Kmita – Interpretacja humanistyczna i społeczno-regulacyjna koncepcja kultury. „Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna”. 1:2012 nr 2 s. 178-198.
- BOROCH Robert: Formalna Analiza Konceptualna (FCA) w badaniach kulturoznawczych — model analizy obiektu N: prowincjonalizm. W: *Prowincjonalizm w kulturze europejskiej*. Red. Bożena Płonka-Syroka, Kaja Marchel. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Arboretum 2010 s. 21-46.
- BOROCH Robert: *Kultura w systematyce Alfreda L. Kroebera i Clyde’a Kluckhohna*. Warszawa: BEL Studio 2013.
- CRESWELL John: *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*. Przeł. Joanna Gilewicz, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2013, s. 31-36.
- FISHER Donald: *Fundamental development of the social sciences: Rockefeller philanthropy and the United States social science research council*. Ann Arbor: University of Michigan Press 1993.
- FRANK Roberta: *Interdisciplinary: The First Half Century*. „Items” 1988 No. 40 s. 140-151, http://www.units.muohio.edu/aisorg/pubs/issues/6_frank.pdf (dostęp 29.01.2015).
- GAUCH Hugh G.: *Scientific Method in Brief*. Cambridge: Cambridge University Press 2012.
- GLĄZEWSKA Ewa: Krzysztof Jarosław Brozi jako popularyzator antropologii kulturowej, W: *Antropologia integralna. W kręgu myśli filozoficzno-kulturoznawczej Krzysztofa J. Broziego*. Red. Bogumiła Truchlińska, Andrzej Radomski. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 2008 s. 43-52.
- GOLKA Marian.: *Socjologia kultury*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar 2007.

- GROBLER Adam: *Metodologia nauk*. Kraków: Aureus, Znak 2006.
- KMITA Jerzy: *Konieczne serio ironisty*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2007.
- KROEBER Alfred L., KLUCKHOHN Clyde: *Culture. A Critical Review of Concepts and Definitions*. Assistance of Wayne Untereiner, appendings by Alfred G. Meyer. Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology. Harvard University. Vol. XLVII. No. 1. Cambridge, MA 1952.
- Kulturo-znawstwo. Dyscyplina bez dyscypliny?. Red. Wojciech J. Burszta, Michał Januszkiewicz. Warszawa: Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej „Academica” 2010.
- MAJKRZAK Henryk SCJ: *Antropologia integralna w Sumie Teologicznej św. Tomasza z Akwinu*. Kraków: Wydawnictwo „Spes” 2011.
- MENCWEL Andrzej: O pojęciu kultury. „Przegląd Filozoficzno-Literacki” 2007 nr 1 s. 71-79.
- MONAGHAN John, JUST Peter,: *Social and Cultural Anthropology: A Very Short Introduction*. Kindle Edition 2000, Oxford Paperbacks.
- MORAN Joe: *Interdisciplinarity*. Londyn: Routledge 2010.
- OLIVER Adam: Perspectives on the importance of interdisciplinarity. „Health economics, Policy, and Law” 8:2013 No. 3, s. 385-386.
- Przedmiot i funkcje teorii kultury. Materiały konferencji naukowej. Red. Stanisław Pietraszko. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 1982.
- RADOMSKI Andrzej: Antropologia jako nauka. Krzysztofa Jarosława Broziego koncepcja standardu kulturowego w badaniach kulturoznawczych. W: *Antropologia Integralna*. W kręgu myśli filozoficzno-kulturoznawczej Krzysztofa J. Broziego. Red. Bogumiła Truchlińska, Andrzej Radomski. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Lublin 2008 s. 53–65.
- REPKO Allen F.: *Interdisciplinary Research: Process and Theory*. Los Angeles: SAGE Publication 2012.
- REPKO Allen F., NEWELL William H., SZOSTAK Rick: *Case Studies in Interdisciplinary Research*. Thousand Oaks: SAGE Publications 2012.
- ROKICKI Jarosław: Kulturoznawstwo jako wiedza: przedmiot, metoda, instytucje. W: *Tożsamość kulturoznawstwa*. Red. Andrzej Pankowicz, Jarosław Rokicki, Paweł Plichta. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2008 s. 25–33.
- SÓJKA Jacek: Kulturoznawstwo. Od znawstwa do dyscypliny naukowej. „Nauka” 2005 nr 4 s. 97-116.
- THOMPSON KLEIN Julie: *Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice*. Detroit: Wayne State University Press 1990.
- Transdisciplinarity. Theory and Practice*. Red. Basarab Nicolescu. Nowy Jork: Hampton Press 2008.
- ZACHARIASZ Andrzej L.: *Kultura. Jej status i poznanie. Wprowadzenie do relatywistycznej teorii kultury*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego 2007.

PROJEKT ICS – KULTUROZNAWSTWO ZINTEGROWANE
ROZWAŻANIA WSTĘPNE

Streszczenie

W artykule poddaję krytyce rozwiązania metodologiczne przyjmowane w humanistyce oraz kulturoznawstwie (naukach o kulturze), a także komentuję ewentualne ujęcia całościowe, które miałyby być tworzone na ich gruncie. Rozwiązanie wielu opisanych w artykule trudności teoretycznych widzę w integracji nauk o kulturze, co nazywam kulturoznawstwem zintegrowanym (ang. *Integrated Cultural Studies*, w skrócie ICS). Projekt ICS ma łączyć elementy różnych dyscyplin wiedzy, umożliwiając sformułowanie spójnej reprezentacji wiedzy (teorii całościowej). Zakładam, że uzyskana w ten sposób wiedza powinna być całościowa (skonsolidowana, zinteg-

rowana) i wolna od niejasności czy sprzeczności. W artykule próbuję także podjąć dyskusję nad sposobami osiągnięcia rygoru poznawczego kulturoznawstwa.

Streścił Robert Boroch

Słowa kluczowe: humanistyka, kulturoznawstwo, kulturoznawstwo zintegrowane, interdyscyplinarność.

ICS PROJECT — INTEGRATED CULTURAL STUDIES:
PRELIMINARY CONSIDERATIONS

S u m m a r y

In the article, I discuss theoretical problems of Polish Cultural Studies regarding methodology, methods of data collection and procedures of hypothesis formulation. I propose to undertake a discussion of possibilities for its integration. Establishing the framework for Integrated Cultural Studies Project (ICS Project) could result in comprehensible methodology. The well-structured methodological approach towards cognition of cultural phenomena would eliminate freedom of cognition that leads towards eclecticism. Furthermore, ICS Project theoretically would allow the rational formulation premises together with the elimination of latitude approach towards issues of cognition.

Summarised by Robert Boroch

Key words: Humanities, Cultural Studies, Integrated Cultural Studies – ICS, Interdisciplinary.